

УДК 371.134:793.3(07)

С. В. Куценко
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

НАРОДНО-СЦЕНІЧНИЙ ТАНЕЦЬ ЯК ЗАСІБ УСЕБІЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-ХОРЕОГРАФА

У статті розглянуто народно-сценічний танець як засіб всебічного виховання майбутнього вчителя хореографії. Виходячи з духовно-змістовного аспекту, окреслено основні функції народного хореографічного мистецтва в контексті освітнього процесу вищого навчального закладу. Визначено основні форми професійної діяльності студентів-хореографів під час вивчення означеного феномену, а також провідні завдання, що постають перед педагогом для реалізації поставленої мети. Автором виділено низку методів (пояснення, наставляння, переконування, привчання, корекція, особистий приклад, вплив на свідомість студента на основі досвіду провідних педагогів-хореографів і контроль), які, на його переконання, є найбільш сприятливими для актуалізації всебічного виховання майбутнього вчителя хореографії.

Ключові слова: майбутній учитель хореографії, народно-сценічний танець, всебічне виховання, напрями виховання, методи виховання, функції народного танцю, форми професійної діяльності.

Постановка проблеми. Процес вивчення народно-сценічного танцю у вищому навчальному закладі являє собою полінаціональний простір, у якому актуалізується роль і значення майбутнього педагога танцю, здатного в полікультурних умовах організувати процес навчання та всебічного виховання підростаючого покоління відповідно до національних особливостей. Освітнє середовище вимагає того, щоб виховний процес був організований з опорою на діалог культур і з урахуванням етноісторичного й етнохудожнього досвіду. Підготовка майбутнього вчителя хореографії не повинна бути відірваною від національної основи, традицій народного танцювального мистецтва, етнохудожнього контексту в навчанні.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання означеної проблеми, вказує на її актуальність. В українській педагогічній системі ідея всебічного виховання особистості була обґрунтована Г. Ващенком, М. Драгомановим, О. Духновичем, А. Макаренком, С. Русовою, О. Сухомлинським, К. Ушинським та ін., які зробили значний внесок у дослідження педагогічної спадщини народу, в удосконалення системи народної педагогіки в умовах полікультурного освітнього

простору школи й вишу. Провідною є думка педагогів про те, що всебічне виховання особистості слід здійснювати на основі народної культури. Під народною культурою розуміється сукупність матеріальних, духовних і суспільних цінностей, створених конкретною нацією або отриманих нею в процесі взаємодії на основі діалогу культур з іншими націями.

Особливості впливу народного танцю на всебічне виховання особистості відображається в працях видатних діячів у галузі народного танцювального мистецтва: В. Авраменка, Л. Бондаренко, Г. Боримської, К. Василенка, В. Верховинця, П. Вірського, О. Голдрича, А. Гуменюка, С. Забрєдовського, П. Ковалю, Б. Колногузенка, Г. Настюкова, К. Островської, Т. Ткаченко, Т. Чурпіти, А. Шевчук, В. Шкоріненка та ін.

Однак варто відзначити, що проблема всебічного виховання на заняттях народно-сценічного танцю в умовах вищої школи поки що не одержала широкого наукового осмислення й вивчення. На нашу думку, формування такої особистості пробуджує інтереси соціального розвитку вищої освіти. Адже входження у світовий освітній простір супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії та практиці освітнього процесу, необхідною умовою якого є зміна педагогічних орієнтирів у вихованні молоді. Усе це вимагає нових підходів до проблеми виховання студента-хореографа, які потребують удосконалення змісту та методів виховання в галузі хореографічного мистецтва, залучення їх до збагачення творчого досвіду.

Мета статті полягає в окресленні функцій народно-сценічного танцю, видів професійної діяльності студентів, визначенні основних завдань і методів, сприятливих для всебічного виховання майбутнього вчителя хореографії.

Виклад основного матеріалу. Цілеспрямована тенденція всебічного виховання студентів-хореографів у процесі вивчення танцювальної культури народів світу характеризується гуманістичною спрямованістю, яка формує духовно-моральні орієнтири особистості в культурно-освітньому просторі та має високий розвивально-виховний потенціал, що дозволяє посилити варіативність і диференційованість форм і засобів навчання в умовах творчої діяльності на основі функцій танцювального діалогу різних культур.

Як зазначає Ю. Рижов, функції мистецтва по відношенню до людини – розвиток його духовного потенціалу, «олюднення» в буквальному сенсі слова. Твори мистецтва не тільки приносять естетичне задоволення, а й сприяють досягненню духовного самовизначення особистості, її неповторної індивідуальності [6, 48]. Таким чином, народний танець є одним з інструментів, що здатний залучити майбутніх учителів танцю до духовних і моральних цінностей.

Виходячи з духовно-змістовного аспекту, можна виділити такі функції народно-сценічного танцю як навчальної дисципліни у ВНЗ:

– інтелектуальна функція, пов'язана з моральним і естетичним осмисленням і узагальненням хореографічного досвіду, засвоєнням танцювальних традицій і формуванням на цій основі творчого мислення, втілюваного в художніх образах;

– просвітницька функція, пов'язана з формуванням свідомості студента, гуманним ставленням до культури народу як до найважливішої умови всебічного розвитку;

– комунікативна функція, пов'язана з усвідомленістю та потребою в повноцінному художньому спілкуванні з творами народного хореографічного мистецтва, створенням діалогічної взаємодії з художніми цінностями;

– спадкоємна функція, пов'язана зі зберіганням танцювальних традицій, передачею цінностей і способів художнього освоєння світу, творчого досвіду, накопичуваного століттями, оскільки історична мінливість не веде до знищення мистецької спадщини, а вимагає її актуалізації, включення в духовне життя кожної нової епохи;

– прогресивна функція, пов'язана із забезпеченням постійного оновлення й удосконалення мистецтва народного танцю відповідно до трансформацій, що відбуваються в суспільному житті;

– творча функція, пов'язана зі створенням у культурно-освітньому виховному просторі творчого поля діяльності.

Завдяки гармонійній взаємодії цих функцій народно-сценічний танець є одним із найважливіших інструментів впливу на всебічне виховання майбутнього педагога танцю, перспективи якого ґрунтуються на принципах модернізації мистецько-педагогічної освітньо-виховної системи (індивідуалізації, гуманізації, гомоцентризму, соціоцентризму), створенні умов для цілісного становлення всебічно вихованого громадянина України.

У процесі реалізації програми з дисципліни «Теорія і методика народно-сценічного танцю» виділяємо такі види професійної діяльності:

–науково-дослідна діяльність, спрямована на формування й поглиблення знань у галузі хореографічного мистецтва, вивчення культурно-мистецької спадщини, танцювального фольклору народів світу;

–проектувально-конструктивна, спрямована на вивчення хореографічної лексики, костюму й музики народів світу, виконання творчо-розвивальних та навчальних вправ і завдань, розробку ескізів стилізованого національного вбрання, побудову хореографічних композицій та етюдів;

–культурно-просвітницька, спрямована на відвідування концертних програм провідних хореографічних колективів, творчі зустрічі із сучасними хореографами та балетмейстерами в галузі народно-сценічного танцю тощо;

–інноваційно-творча діяльність, спрямована на виконання творчої роботи на основі опанованого матеріалу, зокрема стилізації народного фольклору відповідно до сучасних хореографічних тенденцій.

Результатом навчання є знаходження індивідуального стилю діяльності, коли контроль замінюється самоконтролем і самоорганізацією.

Окремої уваги, наразі, заслуговує аналіз оптимальних завдань і методів усебічного виховання на засадах освітнього процесу майбутнього вчителя хореографії.

Виховання людини можна розглядати як керування становленням або зміною її ціннісних орієнтацій [3, 357]. Низка науковців, зокрема І. Бех розглядає виховання як діяльність, спрямовану на зміну свідомості, світогляду, психології, ціннісних орієнтацій, знань і способів діяльності особистості, що сприяють її якісному зростанню й удосконаленню [1, 213]; як цілеспрямоване створення соціальних умов для розвитку особистості, оволодіння сучасною культурою [2, 238].

Відомим класиком української психології Г. С. Костюком зазначається, що виховання за своєю суттю – це керівництво індивідуальним становленням людської особистості, формуванням її рис і якостей, що відповідають вимогам суспільства, його ідеалам. Виховувати – це проектувати поступове становлення якостей майбутньої особистості й керувати здійсненням накреслених проектів [4, 380].

Тобто виховання є діяльністю, спрямованою на зміну чи розвиток особистісних якостей людини, її переконань, цінностей тощо. Як процес, всебічне виховання здійснюється шляхом суспільного впливу, що зумовлює формування особистості як індивідуальності з тими якостями, які дозволяють відповідати вимогам сучасного суспільства.

Одним зі стратегічних завдань виховання, як відомо є освітній процес, який організовується в освітніх установах з метою надання знань, умінь, навичок, спрямованих на розвиток професійного досвіду. Підготовка фахівців-хореографів – проблема мистецької педагогіки, що розглядається як творчий розвиток особистості в навчальному процесі й реалізується через її виховні аспекти. Тому, в основі виховного процесу майбутнього вчителя хореографії постає визначення пріоритетних напрямів освітньої діяльності студента-хореографа на заняттях народно-сценічного танцю. Таким чином, провідним засобом усебічного виховання майбутнього фахівця-хореографа є народна хореографічна культура, що ґрунтується на історично зумовленому способі життя народу, його свідомості й самосвідомості.

Ураховуючи досвід провідних педагогів, вважаємо, що основними напрямками всебічного виховання особистості майбутнього вчителя хореографії, що мають займати провідне місце в основі педагогічного процесу є моральне, естетичне, трудове, розумове та фізичне виховання.

Головною метою всебічного виховання майбутнього хореографа є гармонійний розвиток, який передбачає повноцінне становлення студента як творчої індивідуальності й полягає у виявленні та розкритті його потенційних можливостей, становленні самосвідомості та творчій самореалізації.

Становленню всебічно вихованої особистості майбутнього вчителя танцю певною мірою передує рівень його моральної культури. Основним критерієм моральної культури студента-хореографа є його реальні вчинки. Це насамперед моральні норми, що утворюються на підґрунті доброзичливих відносин між суб'єктами діяльності, гуманізм і тактовність по відношенню до інших. Саморегуляція моральної поведінки особистості студента-хореографа характеризується самосвідомістю, його бажанням і вмінням оцінювати свої вчинки, підтримувати доброзичливі стосунки з іншими учасниками групи та педагогічного колективу, успішно вирішувати власні проблеми й негаразди, досягати власних життєвих цілей.

Підґрунтям для успішного формування моральної культури студента-хореографа є цілісний процес повноцінного розвитку та професійної підготовки відповідно до моральних вимог становлення гуманізації та демократизації суспільства. Основними завданнями морального виховання у процесі вивчення теорії та методики народно-сценічного танцю є: формування в майбутнього вчителя танцю загальнолюдських і моральних якостей (справедливість, честь, гідність, воля тощо); розвиток почуттів (патріотизму, інтернаціоналізму, обов'язку, дружби, співпереживання, симпатії, любові); формування переконань (необхідність, доцільність); формування навичок поведінки (самостійність, культура спілкування, налаштованість на вчинки).

Виховним орієнтиром педагога має бути формування й естетичної культури студентів. Естетична культура характеризується здатністю особистості до правильного розуміння прекрасного в мистецтві й дійсності, наявністю потреби в прекрасному, у творчості. Вона формується протягом неперервного художньо-естетичного виховання. Будучи метою естетичного виховання, естетична культура має змогу примножуватись і вдосконалюватись у процесі вивчення теорії та методики народно-сценічного танцю. Завдання та зміст естетичного виховання визначаються наявністю естетичних смаків, почуттів, потреб, знань, ідеалів, а також творчих здібностей. Важливими завданнями естетичного виховання студента-хореографа є: формування почуття прекрасного (здатність усвідомлювати та приносити естетичну насолоду й задоволення); виховання розуміння природної краси (бачення прекрасного у звичайних явищах чи предметах); виховання художнього бачення творів мистецтва (здатність до творчого мислення, творчої уяви, фантазії); формування навичок творення прекрасного (креативність, творчість із нічого).

Вагоме місце в системі всебічного виховання майбутнього вчителя танцю займає культура праці. Виховання творчої працелюбної особистості студента-хореографа формується як під впливом соціального середовища ВНЗ, так і в процесі професійного навчання на заняттях народно-сценічного танцю, спрямованого на вироблення відповідних навичок і вмінь професійної майстерності, готовності до досягнення основного та додаткового навчального матеріалу. У даний час трудове виховання не

зводиться й не може зводитися просто до вироблення працьовитості або тільки до передачі певного набору навичок і вмінь. У майбутнього вчителя танцю має бути вироблене тверде переконання, що саме праця є чинною реальністю та однією з головних цінностей життя. Саме в праці людина стверджує себе як особистість, досягає поставленої цілі. Працюючи, студент-хореограф змінює самого себе, виношує в собі кращі якості: цілеспрямованість, благородство помислів, потребу в постійному вдосконаленні. Завдання трудового виховання, поставлені перед майбутнім педагогом-хореографом передбачають: психологічну готовність до щоденної трудової діяльності (навчальні заняття вранці та ввечері, на вихідних, багаторазове повторення, травми, біль); розуміння необхідності праці (потреба у творчості, самовдосконаленні, самовираженні, професійному зростанні); повагу до результатів праці (невдача чи протилежність очікуваним результатам не привід залишати справу на півдорозі); оволодіння практичною підготовкою (уміннями й навичками) хореографічної діяльності для досягнення бажаного результату.

Невід'ємним напрямом усебічного виховного процесу особистості студента-хореографа є розумове виховання. Воно є цілеспрямованою діяльністю, орієнтованою на розвиток інтелектуальних сил, пізнавальних здібностей, мислення, а також формування на цьому підґрунті наукового світогляду та розумової культури.

Розумова культура потребує постійного розвитку й удосконалення інтелектуальних можливостей студента, а також накопичення значного багажу знань, що є важливою умовою інтелектуальної й активної пізнавальної діяльності майбутнього вчителя хореографії. Особливим у вихованні розумової культури є оволодіння загальними інтелектуальними знаннями, які набуваються під час вивчення загально-розвивальних дисциплін, і спеціальними знаннями з дисциплін хореографічного циклу. Завданнями розумового виховання студента в процесі вивчення теорії та методики народно-сценічного танцю є: оволодіння знаннями, уміннями й навичками (загальними та спеціальними); розвиток інтелектуальних можливостей (швидкість засвоєння нових знань і ефективність використання їх у практичній діяльності, вільне висловлювання, пізнавальний інтерес); формування наукового світогляду (теоретичне мислення, волюві якості, пізнавальна активність, знання, переконання); оволодіння методами пізнавальної діяльності (дослідження, експеримент, порівняння тощо).

Невід'ємною частиною хореографічної підготовки майбутнього педагога-хореографа є його фізичне виховання, спрямоване на зміцнення здоров'я та загартовування організму, гармонійний розвиток його фізичних можливостей. Позитивні зміни, що відбуваються в організмі під впливом систематичного виконання тренувальних вправ надають неабиякого результату у процесі становлення майбутнього фахівця-хореографа. Для забезпечення планомірного вдосконалення функціональних можливостей тіла танцівника, удосконалення його

рухових якостей, необхідне обов'язкове фізичне навантаження з поступовим збільшенням його обсягу й інтенсивності. Така позиція сприятиме готовності фізичного стану організму студента до здійснення технічно складних танцювальних рухів. А також сприятиме розвитку координації, витримки й розкутості тіла при їх виконанні. Завдання фізичного виховання студента-хореографа передбачають: зміцнення здоров'я та фізичне загартування організму (сила м'язів, витривалість, гнучкість, спритність); удосконалення рухових якостей (швидкість, координація, пластика); виховання волі, краси та довершеності рухів.

Ураховуючи основну мету й завдання всебічного виховання майбутнього вчителя хореографії доцільно виділити відповідний набір методів навчально-виховного впливу на студента-хореографа. Основними методами впливу на всебічне виховання у процесі навчально-виховного процесу на заняттях народно-сценічного танцю є: пояснення, наставляння, переконування, привчання, корекція, особистий приклад, вплив на свідомість студента на основі досвіду провідних педагогів-хореографів і контроль.

Пояснення є вербальним методом навчання й виховання. За допомогою пояснення, педагог-хореограф має можливість доцільно вплинути на свідомість студента та, розкривши сутність певного явища, досягнути вкрай важливого й бажаного результату.

Наставляння характеризується зверненням педагога, вираженим в імперативній формі, з метою зумовити виконавську поведінку студента. Формами наставляння у виховному процесі студентів-хореографів можуть слугувати вказівки, розпорядження, заборона. У ході наставляння слід дотримуватися прийнятної інтонації у процесі побудови фраз, аби не допустити надто критичного сприйняття.

Як метод виховання переконування полягає у професійній спрямованості танцівника і, відповідно, визначає його діяльність і поведінку. Головне в цьому методі вміння доводити, заперечувати й пояснювати різноманітні твердження, вміло використовуючи факти та, по можливості, беззаперечні приклади.

Привчання виступає особливим методом всебічного виховання студента-хореографа, що передбачає організацію планомірного й регулярного виконання певних дій з елементами обов'язковості, рідше примусу з метою формування конкретних звичок у поведінці. Адже привчити до дисциплінованості, відповідальності тощо (регулярного відвідування занять, додаткових репетицій, до беззаперечного виконання певного завдання у встановлені строки), однозначно підвищує рівень творчого досвіду танцівника.

Метод корекції спрямований на врегулювання відхилень у виховному процесі. Іноді через надмірне навантаження студента-хореографа або за окремих особистих проблем, виникають певні відхилення в морально-вольових нормах поведінки студента, у світосприйнятті, у відношенні до окремих учасників навчально-виховного процесу тощо. Саме в таких випадках доцільним буде застосування методу

корекції, аби врегулювати конкретну ситуацію та направити її наслідки в потрібне русло. Адже, як відомо, будь-які розлади, особливо психологічні, негативно впливають на хід творчого процесу.

Прояви особистого прикладу, особливо у виховному та творчому процесі, завжди дають позитивний результат. Усі учасники освітнього процесу, навіть не завжди усвідомлено, копіюють свого керівника, наставника й вихователя. Тож завдання педагога-хореографа завжди залишається незмінним. Його сутність полягає в постійних проявах тільки позитивних та об'єктивних, таких, що слугуватимуть за взірць усебічної вихованості поглядів, дій і вчинків.

Свідомість, як відомо, є найвищою формою розвитку психіки людини, що виявляється у складних формах відображення дійсності. Через свідомість людина здатна пізнати сутність навколишнього світу, розуміти його та одночасно знати про те, що вона знає або не знає. Саме тому, застосування досвіду провідних педагогів-хореографів, балетмейстерів, танцівників є вкрай важливим методом впливу на процес всебічного виховання та становлення майбутнього вчителя хореографії на заняттях народно-сценічного танцю.

Методи контролю спрямовані, передусім, на аналіз та оцінку результатів виховання. Вони є своєрідною діагностикою діяльності студента-хореографа, яка дозволяє оперативно отримувати дані про успішність навчального й виховного процесу та його ефективність. Вони забезпечують систематичне, повне й точне отримання інформації про хід і результати освітнього процесу. Основними з них є педагогічне спостереження, бесіда, опитування, аналіз результатів діяльності студентів тощо.

Очевидно, що виконання поставлених завдань із прямим застосуванням означених методів усебічного виховання в процесі вивчення теорії та методики народно-сценічного танцю здійснюватиме реальний вплив на становлення особистісних характеристик студента-хореографа, його якостей, здібностей, переконань, потреб, мотивів діяльності. Вважаємо, що в результаті всебічного виховання студента-хореографа відбувається активне збагачення його потенційних творчих можливостей.

Взаємозв'язок усіх напрямів усебічного виховання на заняттях народно-сценічного танцю сприяє формуванню фізичної краси й виразності рухів, моральних уявлень, естетичних почуттів, інтелекту, потреб у творчому вдосконаленні. Тобто, усебічне виховання студента-хореографа детермінується актуалізацією тих якостей і властивостей, які ще не виявилися на певній стадії розвитку, але знаходяться в стані готовності та є значно важливими для процесу формування творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії.

Висновки. Отже, народно-сценічний танець як художня форма національної культури вмщує в собі величезний виховний потенціал [5, 7], реалізації якого можливо досягти у процесі вивчення народно-сценічного танцю із цілеспрямованим застосуванням методів впливу на свідомість

студента-хореографа для досягнення основної мети. Усебічне виховання майбутнього вчителя хореографії розвивається на гуманістичних принципах і найбільш відповідає потребам демократичної освіти, яку сьогодні розбудовує Україна.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження вбачаємо в удосконаленні форм викладання народно-сценічного танцю, розробці нового навчально-методичного забезпечення, реалізації окресленого кола завдань і методів усебічного виховання майбутнього вчителя хореографії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 2 : Особистісно-орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
2. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посібник / І. Д. Бех. – К. : «Академвидав», 2009. – 248 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
4. Костюк Г. С. Избранные психологические труды / Г. С. Костюк. – М. : Педагогика, 1988. – 304 с.
5. Куценко С. В. Формування творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії засобами народно-сценічного танцю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Куценко Сергій Володимирович ; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань, 2015. – 20 с.
6. Рыжов Ю. В. Религия, наука и искусство в системе культуры [Текст] / Ю. В. Рыжов // Проблемы системного анализа культуры. – Таганрог : Изд-во ТРТУ, 2003. – С. 43–126.

РЕЗЮМЕ

Куценко С. В. Народно-сценический танец как средство всестороннего воспитания будущего педагога-хореографа.

В статье рассмотрен народно-сценический танец как средство всестороннего воспитания будущего учителя хореографии. Исходя из духовно-содержательного аспекта, обозначены основные функции народного хореографического искусства в контексте образовательного процесса высшего учебного заведения. Определены основные формы профессиональной деятельности студентов-хореографов при изучении указанного феномена, а также ведущие задачи, стоящие перед педагогом для реализации поставленной цели. Автором выделены ряд методов (объяснение, наставления, убеждения, приучения, коррекция, личный пример, влияние на сознание студента на основе опыта ведущих педагогов-хореографов и контроль), которые, по его убеждениям, являются наиболее благоприятными для актуализации всестороннего воспитания будущего учителя хореографии.

Ключевые слова: будущий учитель хореографии, народно-сценический танец, всестороннее воспитание, направления воспитания, методы воспитания, функции народного танца, формы профессиональной деятельности.

SUMMARY

Kutsenko S. The folk-stage dance as a means of the comprehensive education of the future choreography teacher.

The folk-stage dance as a means of the comprehensive education of the future choreography teacher is considered in the article; it is interpreted as an artistic form of the national culture, which contains the huge educational potential, that is realized in the process of studying of the subject “Theory and Methods of the folk-stage dance”. Based on spiritual and meaningful aspect the main functions of the folk choreographic art in the context of the educational process of higher education are outlined. The main directions of the comprehensive education of the future choreography teachers’ personality which must take a leading role in the pedagogical process (moral, aesthetic, labor, intellectual and physical education), form the professional activity of students-choreographers in the study of definite phenomenon, and the leading tasks to the teacher to achieve this goal are defined. The author has highlighted a number of methods (explanation, instruction, persuasion, accustom, correction, personal example, the impact on the consciousness of the student based on the experience of leading choreography teachers and control), which, in his opinion, are the most favorable to the actualization of the comprehensive education of the future choreography teachers.

Key words: *future choreography teacher, folk-stage dance, comprehensive education, directions of education, methods of education, functions of folk dance, forms of professional activity.*